

VLADIMÍR SLÁDEČEK
(Právnická fakulta Univerzity Karlovy)

SVOBODA PROJEVU, TOLERANCE A TISK (TISKOVÝ OMBUDSMAN VE ŠVÉDSKU)

Swobodu projevu a s ní úzce související úkazy tolerance a intolerance můžeme analyzovat nejen v rámci uskutečňování obvyklých (bezprostředních) lidských kontaktů a vztahů - ať již právem upravených či nikoliv -, ale např. i v mediální oblasti, zvláště na úseku tisku, kde (navíc) platí známé *littera scripta manet*. Kromě běžných právních způsobů dosahování satisfakce pomocí správních nebo soudních prostředků (které ovšem vždy nemusejí mít potřebný efekt), se v některých státech vyvinuly - možná účinnější - komplementární mechanismy na jiné, tj. nestátní, dobrovolné bázi. A to je právě případ Švédska.

Švédsko je známo jako kolébka instituce nazývané ombudsman. Tato instituce se zvláště v posledních desetiletích - i když v různých modifikacích i pod rozličnými názvy - rozšířila již v celé řadě států, a to nejen na evropském kontinentu. V současné době pod výrazem ombudsman většinou chápeme - velice zhruba řečeno - nezávislou a nestrannou osobu pověřenou parlamentem, která přešetřuje stížnosti občanů proti nezákonnému, resp. nespravedlivému jednání či nečinnosti veřejné správy, tj. státní byrokracie. Veřejnou správou se pak v zásadě rozumí orgány moci výkonné, tj. ministerstva a další správní úřady, včetně místních, ale také kupř. policie.

První obdobná instituce vznikla ve Švédsku již v roce 1809, nyní zde působí již ombudsmani čtyři. Každý má zákonem přesně vymezenou oblast „dozoru“ kde samostatně působí, přičemž jeden z nich vystupuje jako „administrativní“ vedoucí, tj. v zásadě při zachování principu *primus inter pares*. Kromě zmíněných ombudsmanů parlamentních ve Švédsku postupně vznikaly instituce jim podobné ve svých funkcích (a bohužel i stejně nazývané), jež jsou však založené na východiscích jiných. Jde totiž o orgány kreované a tudíž i odpovědné (podřízené) vládě a nikoliv parlamentu: spotřebitelský ombudsman (1971), ombudsman pro stejné (rovnoprávné) příležitosti (1980) a ombudsman proti etnické diskriminaci (1986).

Zcela zvláštní charakter však má instituce tiskového ombudsmana, zřízená v roce 1969. Nejde totiž o státní orgán (instituci) opírající svou existenci o nějaký zákon, ale o subjekt dobrovolně vytvořený i materiálně zabezpečovaný třemi mediálními organizacemi (Národní tiskový klub, Švédská unie novinářů a Švédská asociace vydavatelů periodického tisku). Jeho existence úzce souvisí se švédskou Tiskovou radou (Pressens Opinionsnämnd) vzniklou již v r. 1916. Na jejím utváření se podílejí nejen tři již zmíněná sdružení, ale také (vedoucí) parlamentní ombudsman a Švédská advokátní aso-

ciace. Tisková rada má celkem čtrnáct členů jmenovaných na funkční období v délce pouhých dvou let; zavedené pravidlo předepisuje, aby její předseda i místopředsedové vykonávali právnícké povolání, zvláště pak jako soudci (pravidelně předseda). Do vytvoření instituce tiskového ombudsmana Tisková rada - kromě jiného - do značné míry jeho funkce suplovala (vyřizovala všechny stížnosti).

Tiskového ombudsmana, přesněji řečeno „tiskového ombudsmana pro širokou veřejnost“ (Allmänhetens Pressombudsman), jmenuje na dobu tří let zvláštní výbor, jehož členy tvoří (vedoucí) parlamentní ombudsman, předseda Švédské advokátní asociace a předseda Tiskové rady. Podrobnosti o způsobu jeho ustanovení do funkce, činnosti, vztazích k Tiskové radě atp., upravují „Instrukce pro úřad tiskového ombudsmana“.

Hlavní úkol tiskového ombudsmana spočívá v (bezplatném) poskytování porad a pomoci především fyzickým osobám, jež se cítí poškozeny nebo dotčeny publicitou, které se jim dostalo v novinách nebo jiném periodickém tisku. Dále pak šetří případy porušení profesionální etiky novináře, jak je blíže vymezena v „Etickém kodexu pro tisk, rozhlas a televizi“. Etický kodex stanoví pro práci žurnalisty především následující zásady: poskytovat přesné zprávy, respektovat soukromí jednotlivce, pracovat obezřetně s fotografiemi (zvláště při fotomontážích) i při zveřejňování jmen a vždy umožnit vyjádření každé straně.

Tiskový ombudsman jedná jak na základě konkrétního podání, tak z vlastní iniciativy. Jako zdroj podnětů pro event. vlastní iniciativní činnost mu především slouží monitorování tisku. Když obdrží podání (příp. na základě získaných poznatků), nejprve zjišťuje zda mu nelze vyhovět opravou nebo odpovědí v příslušné tiskovině. Pokud věc není možné takto vyřešit a ombudsman se domnívá, že došlo k porušení „správné novinářské praxe“, je oprávněn si vyžádat názor vydavatele. Šetření ombudsmana může v zásadě skončit těmito variantami: 1. není důvodu k přijetí nějakých opatření, tj. stížnost je neoprávněná; 2. získané podklady se jeví dostatečně závažnými k podání žádosti o rozhodnutí („revizi“) Tiskovou radu; 3. drobnější porušení „správné novinářské praxe“ vytkne tiskový ombudsman sám. Ovšem i proti samostatnému řešení ombudsmana (bod 1 a 3) se účastníci mohou „odvolat“ k Tiskové radě.

Zmíněná instrukce stanoví i konkrétnější kritéria, kdy ombudsman může věc postoupit k rozhodnutí Tiskové radě: stížnost je důvodná a týká se záležitosti relativně současné (v zásadě neuplynuly více než tři měsíce mezi publikací napadeného článku a podáním stížnosti), přičemž z hlediska etických principů a újmy, kterou článek mohl způsobit, jde o významnou věc.

Tiskovina, u které bylo zjištěno, že porušila „správnou novinářskou praxi“, je v souladu s Etickým kodexem povinna otisknout závěrečná zjištění Tiskové rady, resp. ombudsmana. Tisková rada je taktéž oprávněna uložit provinilé tiskovině zaplacení „poplatku“ (pokuty), který je odstupňován podle výše nákladu a použije se na provoz kanceláře tiskového ombudsmana i samotné Tiskové rady.

Ročně je registrováno asi 300 až 400 stížností, z nichž většina se týká zpráv o průběhu trestního řízení či jiných narušení soukromí jednotlivce. Asi tak 30% případů řeší Tisková rada, a to jak po postoupení věci tiskovým ombudsmanem, tak i na základě „odvolání“ účastníků proti závěrům ombudsmana. Přibližně jednu pětinu stížností lze kvalifikovat jako oprávněnou.

Tiskový ombudsman, nestátní, dobrovolně utvořený autonomní mechanismus k řešení neetického a tedy i netolerantního jednání novinářů, zdá se, ve Švédsku úspěšně funguje. V takové instituci lze nepochybně nalézt inspiraci i pro praxi jiných států.

Pro úplnost je třeba ještě dodat, že za tiskového ombudsmana se občas v některých státech nevhodně označují novináři, resp. jejich pravidelné sloupky, ve kterých poukazují na případy nežádoucího (nespravedlivého) jednání úředníků správních orgánů. De facto tak dochází k suplování jednoho z podstatných aspektů práce parlamentního ombudsmana, tj. poskytování publicity konkrétním případům. S etikou a tolerancí v novinářské praxi však tato činnost souvisí jen nepřímo.

PRAMENY A ZÁKLADNÍ LITERATURA

- AL-WAHAB, I.: The Swedish Institution of Ombudsman. LiberFörlag. Stockholm 1979
- CAIDEN, G. E. (ed.): International Handbook Of The Ombudsman. Country Surveys. Westport, CT, Greenwood Press 1983
- Code of Ethics for the Press, Radio and Television. Swedish Newspaper Publishers Association
- Facts Sheets on Sweden: The Swedish Ombudsmen. Stockholm 1992
- Charter of the Press Council. Swedish Newspaper Publishers Association
- GELLHORN, W.: Ombudsman and Others: Citizen's Protector in Nine Countries. Harvard University Press 1966
- Instructions for the Office of the Press Ombudsman. Swedish Newspaper Publishers Association
- ROWAT, D. C.: The Ombudsman. Citizen's Defender. London, Toronto, Stockholm 1968
- ROWAT, D. C.: The Ombudsman Plan: The Worldwide Spread of an Idea. University of America. Lanham, New York, London 1985
- SKÁLA, J.: Postavení a kompetence ombudsmana v ústavně-politickém systému kapitalistických států. Právník 9-10/1989
- SLÁDEČEK, V.: Ombudsman, ochránce před byrokracií. Zpravodaj ČHV č. 3/1995, s. 3 - 10
- STACEY, F.: Ombudsmen Compared. Clarendon Press. Oxford 1978
- VIDLÁKOVÁ, O.: Několik poznámek k švédským ombudsmanům. Správní právo 6/1989, s. 375 - 381
- WILLIAMS, J.W.: Swedish Press Ombudsman - a Model for the United States? New York Law School Journal on International & Comparative Law, Vol. 3, 1982, s. 135 - 172
- Zákon ze dne 13. listopadu 1986, č. 765, o instrukcích pro parlamentní ombudsmany, ve znění pozdějších předpisů (prac. překlad z anglického překladu švédského textu)